

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Υφηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας

## ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Ἡ Ψυχολογία ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ψυχικοῦ βίου, τῶν ἀνθρώπων κυρίως, ἔχει μεγίστην σημασίαν καὶ κρατεῖ ἀμείωτον τὸ κύρος αὐτῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, διότι ἡ γνῶσις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς. Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν ἐπιστήμην περὶ τῆς ψυχῆς ὡς τὴν πρώτην, δεδομένου ὅτι ἀσχολεῖται αὕτη περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν « βελτιόνων καὶ θανατωτικῶν » καὶ ἔτι πλέον συμβάλλει « πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν » (περὶ ψυχῆς Α, Ι, 402α 3-6). Γενικῶς δὲ τὴν σπουδαιότητα τῆς Ψυχολογίας ἀνεγνώρισεν ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης καθὼς καὶ ἡ μεταγενεστέρα φιλοσοφία, ὡς τοῦτο καταδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι σχεδὸν ὑπὸ πάντων διευπλώθη ἐρμηνεία τις περὶ τῆς ψυχῆς. Ἀναφέροντες περαιτέρω ἐλάχιστα ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τούτων προκειμένου νὰ καταδείξωμεν τὸ ἐν τῇ ροῇ τοῦ χρόνου αὐξανόμενον διαφέρον περὶ αὐτῆς.

Οὕτως ὁ Θαλῆς ὁ Μηλήσιος « ἀπεφάνετο πρῶτος τὴν ψυχὴν φύσει ἀεικίνητον ἢ αὐτοκίνητον »<sup>1</sup>. Οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἀποδέχονται ὡς γνώρισμα αὐτῆς τὴν κίνησιν ἑαυτῆς καὶ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς ἰδίας [« εἰκάσι γὰρ οὗτοι πάντες — Πυθαγόρειοι καὶ Ἀναξαγόρας — ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οἰκιοιτάτην εἶναι τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχὴν, ταύτην δὲ ὑφ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηδὲν ὁρᾶν κινεῖν, ὃ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται »] (Ἀριστ. περὶ ψυχῆς Α', 2, 404α 24-28). Ἐπὶ τούτοις ἀναγνωρίζουν ὅτι αὕτη ἔχει τὰ γνωρίσματα τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἵλου (Ἀριστ. περὶ ψυχῆς Α, 2, 405b ΙΙ-12), ἅτινα καὶ ὑπ' ἄλλων προσωκρατικῶν φιλοσόφων γίνονται διὰ τὴν ψυχὴν ἀποδεχτά.

Ὁ Πλάτων ἀποδεχόμενος ὡς κίνητρον τῆς ψυχῆς τὰς ἰδέας, αἵτινες τὴν καθαρότητα αὐτῶν εὐρίσκουν εἰς τὸ Ἐπέκεινα, ἀναγνωρίζει ὅτι προσορισμὸς τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἀνύψωσις αὐτῆς εἰς τὰς ἰδέας. Ἐκ τούτων ἡ Ψυχολογία του θεωρεῖται ὡς *Ψυχολογία συνειδήσεως*, δεδομένου ὅτι ἐξετάζει οὕτως τὸ ἐνσυνειδήτην μέλημα τῆς ψυχῆς νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸν

1. Hermann Diels, *Fragmente der Vorsokratiker*, 1954, Ι, 79, 31-32.

ψυχικὸν βίον ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ἐπέκεινα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης διαφέρον διὰ τὴν Ψυχολογίαν παρουσιάζει μόνον ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἱκανοτήτων τῆς ψυχῆς, αἵτινες πραγματοποιοῦν τὴν προσέγγισιν πρὸς τὸ Ἐπέκεινα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐξ ἀντιθέτου ἐνδιαφερόμενος περισσότερον διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς πραγματικότητος τῆς ζωῆς θεωρεῖ ὅτι ἡ ψυχὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ εἶδος σώματος φυσικοῦ ὁργανικοῦ, τὸ ὁποῖον ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐντελέχειαν (περὶ ψυχῆς 412b 4), διότι προσδιορίζεται διὰ ταύτης ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη δυναμικότης ἐκάστου σώματος φυσικοῦ ὁργανικοῦ, ἥτις προκαλεῖ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ σώματος πρὸς τι τέλος, τὸ εἶδος, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ ἐν τῷ σώματι τούτῳ φανέρωσις τῆς ζωῆς.

Ἐκ τούτου ἡ Ψυχολογία τοῦ συνδέεται πρὸς τὴν Βιολογίαν καὶ τὴν Πολιτικὴν, δεδομένου ὅτι ἐρμηνεύει τὰς ἐξελικτικὰς βαθμίδας τῶν δεξιοτήτων καὶ ἱκανοτήτων τῆς ψυχῆς, αἵτινες στηρίζουν τὴν βιολογικὴν καὶ πολιτικὴν ἢ γενικώτερον πνευματικὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη τῆς ἐρεῦνης τοῦ ψυχικοῦ βίου ἄλλοτε μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὸ Ἐπέκεινα, ἄλλοτε δὲ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἡ ἄποψις, ὅτι εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τούτου τὰ ἀντίστοιχα κίνητρα πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, ὡδήγησε τὴν Ψυχολογίαν τοῦ Μεσαίωνα εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ *Μυστικισμοῦ*, ὅστις ἐκτιμῶν τὰς βαθυτέρας πηγὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου καὶ γενικῶς τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται ἡ αὐτοτροφοδότησις αὐτῆς, διδάσκει, ὅτι ἐκεῖθεν ἐπιτελεῖται καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῶν μυστικῶν τῆς θείας δημιουργίας<sup>1</sup>.

Πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Μυστικισμοῦ ἀντιτίθεται ἡ *Ἀναγέννησις* καὶ ὁ *Ἀνθρωπισμός*, τῶν ὁποίων τὰ διαφέροντα στρέφονται οὐχὶ πρὸς τὴν ἐρμηνείαν μιᾶς μεταφυσικῆς τελειώσεως τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐρευναν ἐνὸς γονίμου ἐν τῇ ζωῇ ψυχικοῦ βίου. Αἱ ἱκανότητες τούτου δὲν μελετῶνται πλέον ἐν σχέσει πρὸς τὴν τελείωσιν τοῦ Ἐπέκεινα, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν δημιουργικῶν τῆς ζωῆς. Ἀσφαλῶς δὲ αἱ σχετικαὶ κοσμοθεωρίαι περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀποτελοῦν γνῶμονα καὶ διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Οὕτως ὁ Leibnitz θεωρῶν τὸν ἄνθρωπον ὡς μέλος ἐνὸς ὅλου, ὅπερ συναπαρτίζει τὸ σύμπαν, διδάσκει ὅτι ἡ κίνησις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπιτελεῖται κατὰ τὴν προσδιορισμένην τάξιν, ἐξ οὗ λόγου ἀναφαίνεται ἡ προδιατεταγμένη ἁρμονία. Ἡ ἄποψις αὕτη ἀναζητοῦσα νὰ ἀποκαλύψῃ πέραν ἀπὸ τὰ φαινόμενα τὴν οὐσιαστικὴν καὶ διαρκῆ ἐκείνην πραγματικότητα, τῆς ὁποίας ἐκδήλωσις εἶναι τὰ φαινόμενα, στηρίζει τὸ περιεχόμενον τῆς *Ὄντολογικῆς Ψυχολογίας*, δεδομένου ὅτι παρουσιάζει διαφέροντα διὰ τὴν ὄντολογικὴν φύσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς *Λογικοκρατίας* ἐκτιμῶνται ἰδιαίτερος αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, αἵτινες καλλιε-

1. Κ. Δημητροπούλου, Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας, 1957, σ. 96 - 97.

γοῦν τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας, ἐν ᾧ ἀντιθέτως ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς *Ἐμπειριοκρατίας* ἐκθειάζονται τὰ ἐμπειρικά δεδομένα τῆς ψυχῆς.

Δὲν ἔχομεν τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα. Ἀρκοῦμεθα μόνον νὰ εἰπωμεν, ὅτι παρουσιάζουν ταῦτα τοιαύτην καὶ τοσαύτην σημασίαν, ὥστε σχεδὸν οὐδεὶς τῶν κορυφαίων φιλοσόφων ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ βίου παρημέλησε τὴν ἔρευναν τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Τὸ γεγονός· μάλιστα, ὅτι ἡ Ψυχολογία διὰ μέσου τῶν αἰώνων δὲν παρουσιάζει σταθερὸν περιεχόμενον, ἐνισχύει τὴν ἂποψιν ὅτι αὕτη ἔχει μεγίστην σημασίαν. Διότι ἡ ποικιλία αὐτῆ τοῦ περιεχομένου πιστοποιεῖ τὰς πολλαπλᾶς δυνατότητας καὶ ἰκανότητας τῆς ψυχῆς δυναμένης νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ ἱκανοποιῇ τὰ ἐκάστοτε διαφέροντα τῆς ζωῆς.

Πρόθεσις ἤδη ἡμῶν εἶναι νὰ καταδείξωμεν τὰ περιεχόμενα ἐκεῖνα τῆς Ψυχολογίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετοῦνται τὰ *σπουδαιότερα φαινόμενα τῆς ζωῆς*. Ἡ ἐξυπηρετήσις ὅμως αὕτη καταδεικνύει καὶ τὰ *δικαιώματά* της. Διότι ὅσον περισσότερον τὸ περιεχόμενόν της προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν διάρθρωσιν πτυχῆς τινος τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τόσον περισσότερον προσδιορίζεται ἐκ τούτου τὸ δικαίωμα τῆς Ψυχολογίας. Περαιτέρω ἀναφέρονται τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν περιεχομένων τούτων.

1) Ἐρμηνεύουσα ἡ Ψυχολογία γενικῶς τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων ἐξυπηρετεῖ κατὰ τὸν ἀξιολογικώτερον τρόπον τὴν ζωὴν. Διότι δι' αὐτῆς χωρὶς πλάνην καὶ χωρὶς ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἄλλων συνανθρώπων ρυθμίζομεν τὴν ζωὴν. Ὅσον μάλιστα εἶναι καλυτέρα ἡ ψυχολογικὴ ἔρευνα τῶν συνανθρώπων *τόσον ἰδανικώτερον διαρθρῶνεται ἡ κοινωνικὴ συμβίσις*. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς γνωστόν, κατ' ἐξοχὴν κλίνει πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν. Οὐδέποτε ὅμως θὰ εἶναι οὗτος ἐκ ταύτης ἱκανοποιημένος, ἂν διάγῃ ζωὴν μὴ ἐνηρμονισμένην πρὸς τὰ ἐλατήρια καὶ τὰ κίνητρα τῆς ψυχῆς. Πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεις θὰ δοκιμάζῃ ἐκάστοτε, ἐφ' ὅσον πλανᾶται ὡς πρὸς τὰς κλίσεις καὶ τὰς διαθέσεις τῶν συνανθρώπων. Ἄν ὅμως ταῦτα ὀρθῶς ἀντιληφθῇ, τότε καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν του οὐδόλως παραπαίει. Ἡ ἀντίληψις ὅμως αὕτη μόνον διὰ τῆς Ψυχολογίας ἐπιτυγχάνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ζωὴ χωρὶς τὴν Ψυχολογίαν θεωρεῖται ἀκατανόητος.

Ἡ γνῶσις τῆς ψυχῆς δὲν στηρίζει μόνον τὴν διάρθρωσιν ὀρθῆς κοινωνικῆς μορφῆς ἀλλὰ καὶ τὴν *λογικὴν ρύθμισιν τῶν ἐπαγγελμάτων*. Εἶναι ἤδη γνωστὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπαγγελματικῆς καθοδηγήσεως τῶν νέων, ἣτις προσδιορίζεται τὸ μὲν ἀναλόγως τῶν κλίσεων τούτων, τὸ δὲ ἀναλόγως τῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἀναγκῶν τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων. Ἡ πρώτη ὅμως προϋπόθεσις μόνον διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης δύναται νὰ ἐξυπηρετηθῇ. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰδικαὶ Ψυχολογίαι, αἵτινες ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν πλαισίωσιν τῶν ἐπαγγελματικῶν κλάδων διὰ καταλλήλων τροφίμων ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐπαγγελματικῆς κλί-

σεως αὐτῶν εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἄσκησις τοῦ ἔργου των νὰ ἀποβῇ ἐπωφελὴς διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς Ψυχολογίας κατορθώνει ὁ ἄνθρωπος πολλαπλῶς ν' ἀποβαίνει ὁ ρυθμιστὴς τῆς διαρθρώσεως ἀλλὰ καὶ ἐξυψώσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἐκ τούτου καταννοοῦμεν τὸ πρῶτον δικαίωμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἔγκειται εἰς τὴν δυνατότητα ταύτης νὰ καθορίζη τὴν κοινωνικὴν διάρθρωσιν καὶ ἐξύψωσιν.

2) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἐρευνᾷ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν, ἡ Ψυχολογία ἐρευνᾷ τὸν ψυχικὸν κόσμον αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ψυχολογία δηλονότι ἔχει τὸ μέγα προσὸν νὰ ἐξετάζη οὐχὶ τὰ ἄλλα δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν πηγὴν τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ.

Ἐρμηνεύουσα δὲ τὴν ὑπόστασιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, ὅστις ἀναπτύσσεται ἐκ τῆς κοινῆς συμβολῆς σώματος καὶ ψυχῆς καὶ ὅστις περιλαμβάνει ἀντιλήψεις καὶ προθέσεις, συναισθήματα καὶ παρορμήσεις καὶ γενικῶς πάντα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἐρμηνεύει αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῆς προσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν του ἀσχολίαν. Διότι πάντα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἀφετηρίαν τῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐξωτερικεύσεων τῶν ἀνθρώπων ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, ἥτις ὡς ἐκ τούτου ἐλέγχει τὴν πρῶτην ἀλλὰ καὶ ἀξιολογικωτέραν φάσιν τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας. Ἐχει δὲ τοῦτο ὑψίστην σημασίαν, διότι ἡ ψυχολογικὴ ἀποκάλυψις τῆς φάσεως ταύτης ἦτοι τῶν πρῶτων βημάτων ἐπὶ πάσης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τοῦ ἀτόμου, ὡς τῶν διαφερόντων τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τῶν ἐπιρροῶν καὶ ἐπιδράσεων, τῶν ὁποίων τὴν συμβολὴν ἐδέχθη, καὶ γενικῶς τῶν σχετικῶν σκέψεων καὶ συναισθηματικῶν του καταστάσεων, ἀποτελεῖ ἐφόδιον, ὅπερ παρέχει εἰς τὸν ψυχολόγον τὴν ἱκανότητα ὅχι μόνον νὰ γνωρίζη τὴν ἀρχικὴν ταύτην φάσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ προκαθορίζη ἐν τινι βαθμῷ τὴν ὅλην δημιουργικὴν δραστηριότητα καὶ προσπάθειαν. Διότι ὅταν γνωρίζη τις τὰ κίνητρα μιᾶς ἐνεργείας, δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ τὸ νόημα τῆς περαιτέρω ἐκδηλώσεώς της. Διὰ μέσου τῆς Ψυχολογίας συνεπὶς δυνάμεθα νὰ ὑπαισέλθωμεν τόσον εἰς τὴν ἀρχικὴν φάσιν τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας τῶν ἀνθρώπων, ὅσον καὶ εἰς οὐσιώδη βήματα τῆς περαιτέρω πορείας του.

Δὲν εἶναι ὅμως ἡ φάσις αὕτη ἀπλὴ καὶ μονοειδὴς ἢ μονόπτυχος. Παρουσιάζει ἐξελικτικὰς βαθμίδας, τῶν ὁποίων διάφορος εἶναι ἡ ὑψὺς. Οὕτως ἀναφαίνονται τὰ βιῶματα, κατόπιν τὰ συνειδητὰ γεγονότα καὶ τέλος ἡ ἐσωτερικὴ πολιτιστικὴ ἐνεργητικότητα. Πρέπει ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν, ἐὰν ἐφ' ὅλων τῶν ἐξελικτικῶν τούτων βαθμίδων, αἵτινες συναπαρτίζουν τὴν πρῶτην φάσιν πάσης ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας, ἀπαντῶνται στοιχεῖα, αἵτινα ἐνδιαφέρουν τὴν Ψυχολογίαν. Ἀπλὴ ὅμως θεώρησις τούτων δεικνύει, ὅτι τὰ περιεχόμενα καὶ τῶν τριῶν τούτων βαθμίδων ἐξ ὁλοκλήρου ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας.

Οὕτω α) τὰ βιώματα παρουσιάζοντα τὴν πρώτην ἀντίδρασιν καὶ τὴν πρώτην ἀνταπόκρισιν τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου εἰς πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἢ ἐσωτερικὴν ἐπιρροὴν καταδεικνύουν ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα δὲν εἶναι ἀδέσποτα ἀλλὰ γεγονότα αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑποκειμένου. Ἐπὶ πλέον συναρμολογοῦν τὰυτα ἐνότητα, ἥτις κατὰ τὴν ἐν ἀνωτέρῳ ἐξελίξει των βαθμίδων ἀποβαίνει ἐξυπηρετικὴ διὰ τὸ ἄτομον. Ἡ ἐνότης δηλονότι αὕτη ὑποδηλοῖ πρόθεσιν, ἥτις ὡς κεντρομόλος αἰτία ὁδηγεῖ εἰς τὴν συγκρότησιν ὡς ὕψους, ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἀπόχρωσιν καὶ διὰ καθ' ὥρισμένην κατεύθυνσιν, τῆς ὁλότητος τοῦ ἐκάστοτε ψυχικοῦ κόσμου καὶ ἐπὶ πλέον ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς ἐπηρεάζει καὶ τὸν ἐπόμενον ψυχικὸν βίον. Ἐκ τούτου τὰ βιώματα παρουσιάζουν τὰ ἐξῆς *πλεονεκτήματα*: αα) Διὰ τῶν βιωμάτων ἀναπτύσσεται *μορφοποιὸς δύναμις*, ἥτις ποικίλλει μὲν κατὰ τὴν φύσιν τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ ὑποκειμένου, δημιουργεῖ ὅμως τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς περαιτέρω δραστηριότητος τοῦ ατόμου.

ββ) Διὰ τῶν βιωμάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῆς μορφοποιουῦ ταύτης δυνάμεως καλλιεργοῦνται καὶ δημιουργοῦνται οἱ ποικίλοι *δεσμοὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν οἰκογένειαν, κοινωνίαν κ.τ.τ.*, δεδομένου ὅτι ὅσον πλουσιώτερα εἶναι τὰ σχετικὰ βιώματα ἐπὶ τοσούτου καὶ οἱ δεσμοὶ τῶν μελῶν τούτων εἶναι ἰσχυρότεροι.

γγ) Διὰ τῶν βιωμάτων δημιουργεῖται ὁ *συνεκτικὸς κρίκος παρελθόντος καὶ μέλλοντος*, διότι τὸ ἄτομον φιλοδοξεῖ νὰ κινῆται εἰς τὴν ζωὴν του εἰς τὸν γνῶριμον πνευματικὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον προσλαμβάνει ἐκ τῶν προτέρων γενεῶν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον μετὰ τοῦτο ἐντάσσεται. Ἐκ τούτου τὰ βιώματα τῶν προγονικῶν ἀρετῶν ἠλεκτρίζουν τὰς ψυχὰς τῶν μεταγενεστέρων καὶ τὸ θησαύρισμα τῶν ἀρετῶν τούτων ἀποτελεῖ καύχημα διὰ τὰς νεωτέρας γενεάς. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ ἡ ἀξία τῶν παραδόσεων μόνον διὰ τῶν σχετικῶν βιωμάτων θεμελιούται.

Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα, ἐφ' ὅσον τὰ βιώματα ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, προσδίδουν εἰς ταύτην καὶ τὸ *δικαίωμα νὰ κρίνῃ ἐπὶ τῶν συνεπειῶν τούτων*. Οὕτως ἔχει τὸ δικαίωμα ἡ Ψυχολογία, στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν βιωμάτων, νὰ προσδιορίσῃ τὸν βαθμὸν τῶν οἰκογενειακῶν ἢ φυλετικῶν δεσμῶν. Τὸ δὲ δικαίωμα τοῦτο ἐπιτείνεται, ἰδίᾳ εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς δύναται αὕτη νὰ κατανοήσῃ τοὺς παράγοντας τῆς δημιουργίας τῶν βιωμάτων.

β) Ἀλλὰ καὶ τὰ *συνειδητὰ γεγονότα*, ἅτινα καταδεικνύουν ἀνωτέραν βαθμίδα ἐξελίξεως τῶν βιωμάτων, ἀποτελοῦν *χῶρον τῆς Ψυχολογίας*. Διὰ τούτων διαδηλοῦται ὅτι τὸ ὑποκείμενον προσηλούμενον πρὸς τὸ περιεχόμενον των λαμβάνει ἐπίγνωσιν τούτων καὶ κρατεῖ ταῦτα σαφῶς ἐν ἑαυτῷ εἰς ἐνότητα. Ἐχουν δὲ τὰ συνειδητὰ γεγονότα τὸ ἰδιαιτερον προσὸν ὅτι δημιουργοῦν τὰ *δεδομένα τῆς ἐμπειρίας*. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ ὑποκείμενον διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων ἐπιτελεῖ τὰ ἐξῆς:

αα) Ἐπειδὴ τὴν διάρθρωσιν τῆς ἐμπειρίας προσδιορίζει ἡ συμβολὴ τοῦ Ἐγῶ, φέρει τὸ ὑποκείμενον διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων τὴν διάρθρωσιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου κατὰ τὰς ἰδίας ἀπαιτήσεις τοῦ Ἐγῶ.

ββ) Ἀποκαλύπτει τοὺς παράγοντας, οἵτινες συνεργοῦν εἰς τὴν διάρθρωσιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου.

γγ) Ἀφυπνίζεται διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων ἡ ἐνεργητικότης καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ ὑποκειμένου ἥτοι συλλαμβάνει τοῦτο τὴν ἐναργῆ καὶ ἐνεργὸν ἐπιδίωξιν τοῦ ἐν αὐτοῖς σκοποῦ. Προκαλεῖ δηλαδὴ ἐνταῦθα τὸ ἄτομον συναλλαγὴν τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Ἐγῶ καὶ τοῦ ἐκ τῶν ἐπιρροῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διαμορφωθέντος ψυχικοῦ κόσμου, καὶ διὰ τῆς συναλλαγῆς ταύτης ὅχι μόνον διερεθίζεται ἡ βούλησις ἀλλὰ ρυθμίζονται καταλλήλως καὶ αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ τοῦ δυνάμεις.

δδ) Ἀφοσιῦται ἐντονώτερον εἰς τὸν ἐνσυνείδητον ἤδη ψυχικόν του κόσμον καὶ ἐσωτερικεύεται ἱκανοποιούμενον ἐκ τῆς ψυχικῆς ταύτης δημιουργίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ ἀτόμου ἀποτελεῖ προσωπικὸν δημιουργήμα τοῦ ἰδίου, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἐνὸς μὲν φανερῶνει τὸν χαρακτήρα τῆς ψυχῆς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν κατεύθυνσιν καὶ τοὺς σκοποὺς ταύτης. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ *συνειδητὰ γεγονότα προσδιορίζουν τὸ χαρακτηριστικώτερον περιεχόμενον τῆς Ψυχολογίας*, τὸ ὁποῖον τόσον ἐξετιμήθη ὥστε νὰ γίνεται ἀποδεκτὸν ὑπὸ κορυφαίων ψυχολόγων, ὡς τοῦ Προέδρου τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βιέννης Hubert Rohrercher, ὅτι ἡ Ψυχολογία εἶναι κυρίως ἐπιστήμη μόνον τῶν συνειδητῶν βιωμάτων καὶ γεγονότων. Καὶ ναὶ μὲν δὲν διαμφισβητεῖ οὗτος τὴν ὑπόστασιν τῶν μὴ συνειδητῶν γεγονότων, οὐδὲ παραγνωρίζει τὴν ἐπιρροὴν τούτων εἰς τὸν ψυχικὸν βίον, θεωρεῖ ὅμως ὅτι ταῦτα ὡς μὴ ἐξηκριβωμένα ἀποτελοῦν ὑπόστασιν ἀδιάφορον διὰ τὴν Ψυχολογίαν, ἐφ' ὅσον χρόνον ταῦτα μένουσιν μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐν τῇ συνειδήσει ὅμως ἀποσαφηνίσις τούτων καθιστᾷ τὰ ἴδια, κατ' αὐτόν, περιεχόμενον τῆς Ψυχολογίας. Οὕτω παρατηροῦμεν ὅτι διὰ τῶν συνειδητῶν γεγονότων προσπορίζεται ἡ Ψυχολογία *νέον δικαίωμα*. Διότι, ἐφ' ὅσον ἐρμηνεύει ταῦτα, ἔχει αὕτη τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκαλύπτῃ τὸν χαρακτήρα τῆς ψυχῆς τῶν ἀτόμων καὶ τοὺς σκοποὺς τούτων<sup>1</sup>.

γ) Τέλος παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἡ τρίτη βαθμὶς τῆς πρώτης φάσεως τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας ἥτοι ἡ *ἐσωτερικὴ πολιτιστικὴ ἐνεργητικότης*, ἥτις παρουσιάζει νέαν βαθμίδα τῆς ἐξελίξεως τῶν συνειδητῶν γεγονότων, ἀποτελεῖ χῶρον τῆς Ψυχολογίας. Διότι φανερῶνει αὕτη, ὅτι τὸ ὑποκείμενον αὐτοτροφοδοτούμενον διὰ τῆς ἐσωτερικεύσεώς του καὶ τῆς προσωπικῆς του ἀφοσιώσεως εἰς τὸν συνειδητὸν κόσμον δημιουργεῖ μεγαλυτέρας ἀπαιτήσεις διὰ

1. Hubert Rohrercher, Einführung in die Psychologie, 1953, σ. 7.

τὸ ψυχικόν του Ἐγώ, καθ' ὅς παρουσιάζεται ὑπέρβασις τῆς ψυχικῆς του ἐνεργείας ἐκ τῆς βιολογικῆς ὑποστάσεώς του πρὸς τὴν σφαῖραν τῆς ἀξιολογικῆς ὑποστάσεως. Καλοῦμεν τὴν ὑπέρβασιν ταύτην *βάθος τῆς συνειδήσεως* καὶ παρατηροῦμεν ὅτι συνδέεται αὕτη τόσον μετὰ συναισθηματικῶν παρορμήσεων πρὸς τὰ ἀξιολογικὰ ἰδεώδη ὅσον καὶ μετὰ τῶν συναισθημάτων εὐθύνης. Αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι καὶ αἱ ψυχικαὶ του δυνάμεις τίθενται ἤδη εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ τεθέντος σκοποῦ καὶ ἡ ὅλη διάθεσις τῶν ατόμων χαρακτηρίζεται ὡς *πολιτιστικὸς διερεθισμός*. Οὕτως ἀναφαίνεται ἐνταῦθα ἡ ἀφετηρία τῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητος τοῦ ατόμου, ἥτοι τὸ στάδιον ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ συνείδησις ἀξιολογεῖ τὴν ἐν τῷ ὁργανισμῷ ὑπάρχουσαν ψυχικὴν ἐνέργειαν, διότι μετατοπίζει καὶ μετασχηματίζει ταύτην πρὸς πολιτιστικὴν ἐνέργειαν ἥτοι πρὸς μίαν ἐξωτερίκευσιν, ἐξ ἧς μέλλει νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ἄτομον τὸ γνῶρισμα τῆς *προσωπικότητος*.

Καὶ ἡ ὑπέρβασις αὕτη, προσδιορίζουσα τὴν μεταβατικὴν, πρὸς ἀξιολογικὰς σφαῖρας, πορείαν τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου, ἀποτελεῖ *υπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας*. Διότι αὕτη ἐξετάζει τὰ ἐλατήρια καὶ τὰς ἐπιδράσεις, τοὺς ἐσωτερικοὺς παράγοντας καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιρροὴν καὶ γενικῶς πᾶσαν αἰτίαν διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς ὑπερβάσεως. Ἐν τούτῳ δὲ πιστοποιεῖται καὶ τὸ δικαίωμα τῆς *Ψυχολογίας* νὰ *προσδιορίξῃ τὸν τρόπον, τὴν κατεύθυνσιν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ὑπερβάσεως καὶ γενικῶς τοῦ βάρους τῆς συνειδήσεως*.

Ἡ Ψυχολογία συνεπῶς ἀσκούσα ἔλεγχον ἐπὶ τῶν βιωμάτων, τῶν συνειδητῶν γεγονότων καὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐνεργητικότητος τοῦ ατόμου *ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀρχικὴν φάσιν τῆς ἐπιστημονικῆς δημιουργίας καὶ νὰ προσδιορίξῃ τὴν ὁρὴν τῆς ἀξιολογικῆς ὑπερβάσεως*.

Ἀλλὰ τὸ ἴδιον δικαίωμα τῆς Ψυχολογίας καὶ ἐξ ἄλλης ἐνδείξεως καταφαίνεται. Οὕτως ἡ Ψυχολογία ἐρμηνεύουσα τὴν πολιτιστικὴν ταύτην ἐνέργειαν τοῦ ατόμου ἐξυπηρετεῖ τὴν λεγομένην *Φιλοσοφικὴν Ἀνθρωπολογίαν*. Αὕτη, ὡς γνωστόν, ἐνδιαφέρεται τὸ μὲν διὰ τὴν ἔρευναν τῆς *μορφοποιού ἐκείνης* δυνάμεως τοῦ ατόμου, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν αἰτίαν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὸ δὲ διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν σταδίων τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς βαθμίδας τῆς προσωπικότητος. Τὸ πρῶτον σκέλος, ἀναφερόμενον εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πολιτιστικὸν διερεθισμὸν τῆς ψυχῆς ἥτοι εἰς τὴν *ἀφύπνισιν τῆς συνειδήσεως* πρὸς πολιτιστικὴν δημιουργίαν, ἀποτελεῖ *υπόθεσιν* κυρίως τῆς Ψυχολογίας. Τὸ δεύτερον σκέλος, ἥτοι ἡ ἐρμηνεία τῶν σταδίων τῆς πολιτιστικῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰς βαθμίδας τῆς προσωπικότητος, ἐπειδὴ συνδέεται πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν, ἀποτελεῖ *υπόθεσιν* τῶν ἐπιστημῶν μέν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν σταδίων τούτων, τῆς Ψυχολογίας δὲ καὶ τῶν συναφῶν ταύτῃ ἐπιστημῶν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐρμηνεία αὕτη στρέφεται πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποκειμένου. Ἐν τούτῳ καταδεικνύεται καὶ ἡ σχέσις τῆς Ψυχολογίας

πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ τοὺς φιλοσοφικοὺς κλάδους. Ἡ δὲ σχέσις αὕτη διηνεκῶς εὐρύνεται, διότι ὄχι μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιστημῶν βαθμηδὸν αὐξάνεται, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀνάγκη τῆς *ψυχολογικῆς κατεργασίας* τῶν περιεχομένων αὐτῶν ἐπιτείνεται. Εἶναι δὲ τοῦτο λίαν σημαντικὸν διὰ τὴν Ψυχολογίαν, διότι διαπιστοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ἡ *ψυχολογικὴ καλλιέργεια τοῦ περιεχομένου πάσης ἐπιστήμης στηρίζει σταθερώτερον τὴν σπουδὴν ἐκείνης*. Καὶ σημαίνει τοῦτο, ὅτι ὅσον ἐντονώτερον καὶ βαθύτερον ἀφυπνίζεται ἡ συνειδήσις καὶ ὅσον πλουσιώτερον διερεθίζεται ἡ πολιτιστικὴ ἐνέργεια τοῦ ὑποκειμένου τόσον τὰ βάρη τῆς πολιτιστικῆς ἐκδηλώσεως τούτου εἶναι ἐγκυρότερα.

Ὅδηγεῖ δὲ ἡ μεγαλύτερα ψυχολογικὴ ἐπεξεργασία εἰς ἐγκυρότερα περιεχόμενα διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους :

α) Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἄτομον ἔχει τὴν συνειδήσιν, ὅτι τὰ προϊόντα τῆς ἀφυπνίσεως τῆς συνειδήσεως, παρ' ὅλην τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτῶν καὶ τὴν διάρθρωσίν των κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ἐξ οὗ λόγου ἀποτελοῦν ταῦτα κοινωνικὸν ἀγαθόν, διατηροῦν τὸν δεσμόν των μετὰ τοῦ ὑποκειμένου καὶ διαδηλοῦν ταῦτα τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν του. Ἐκ τούτου δοκιμάζει τὸ ὑποκείμενον τὸ συναίσθημα εὐθύνης δι' αὐτὰ καὶ κρατεῖ τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τούτων κατὰ τρόπον ὥστε νὰ προβάλλῃ δι' αὐτῶν εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον τὴν προσωπικότητά του. Ἡ προσπάθεια ὅμως αὕτη, σημαίνουσα συμβολὴν ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου ἐντονωτέρων ψυχικῶν δυνάμεων, πλουσιωτέρας διαθέσεως καὶ ὑγιεστέρας σκέψεως, ἥτοι σκέψεως ἀπηλλαγμένης ἰδιοτελείας ἢ ἄλλου ἀλλοτριῶ σκοποῦ, ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, δεδομένου ὅτι ἐξακριβοῦται διὰ τῆς βυθοσκοπήσεως, ἣτις ἀσκεῖται ὑπὸ ταύτης. Ἡ *ἐντονωτέρα συνεπῶς συμβολὴ τῆς ψυχῆς προσδίδει σοβαρώτερον κύρος εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν περιεχόμενον*.

β) Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι ἡ συναισθηματικὴ ἀπόχρωσις, ἣτις συνοδεύει τὰ προϊόντα τῆς ἀφυπνίσεως τῆς συνειδήσεως, καλλιεργεῖ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ὑποκειμένου νὰ δράσῃ ἀξιολογικῶς, ἐξ οὗ λόγου ἀναφαίνεται ὁ ἐντονος ἐνθουσιασμός διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ φαινόμενον διαπιστοῖ τὴν συμβολὴν τοῦ ψυχολογικοῦ κόσμου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐπιστήμης.

γ) Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι τὸ ὑποκείμενον ἀσκεῖ τοιαύτην ἐπιλογὴν ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, ὥστε νὰ ὑφίσταται ἐξ ἐκείνων ἐπιρροὴν ἐξυπηρετικὴν διὰ τὸν σκοπὸν του. Διότι εἶναι ἀληθές ὅτι πᾶσα ψυχὴ ἐμβίου ὄντος, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γερμανοῦ Βιολόγου v. Uexküll (1864-1944), ὑφίσταται ἐκ τοῦ περιβάλλοντος διερεθισμόν κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς ταύτης. Διὰ τοῦτο καὶ ἕκαστον ἐμβιον ὄν διέπεται ὑπὸ ἰδίου περιβάλλοντος. Ἡ ἀφυπνιζομένη ἐν τούτοις συνειδήσις δὲν ἀσκεῖ μόνον ἐπιλογὴν ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, ὥστε κατὰ τὴν

καταλληλότητα τούτων νὰ ἐξυπηρετηθῇ, ἀλλ' ἔτι πλέον προσδίδει καὶ εἰς τὸ φυσικὸν περιεχόμενον τοῦ περιβάλλοντος συμβολισμοὺς καὶ σημασίας οἰκείας πρὸς τὸ περιεχόμενόν της. Ἐκ τούτου ἀποκομίζει τὸ ὑποκείμενον τὰ ἐξῆς *πλεονεκτήματα* :

α) Δὲν δοκιμάζει τὸ ὑποκείμενον δέσμευσιν ἢ περιορισμοὺς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τούτου ἀλλὰ διερεθισμοὺς διὰ τὴν *ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς του*.

β) Δὲν δυσφορεῖ ἐπίσης τὸ ὑποκείμενον, ἀλλ' εὐρίσκει ἐν τῷ περιβάλλοντι τούτῳ ἱκανοποίησιν καὶ *δημιουργικὴν εὐαισθησίαν*.

γ) Δὲν δρᾷ ἐπιπολαίως τὸ ὑποκείμενον ἀλλὰ τουναντίον παρουσιάζει ἡ πολιτιστικὴ δημιουργία τούτου *γνησιότητα* ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰ βαθύτερα αἰτήματα τῆς ψυχῆς του. Οὕτως ἐκ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς ἀναφαίνονται τὰ αἰτήματα αὐτῆς, ἅτινα προκαλοῦν τὴν οἰκείαν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, ἐκεῖθεν καλλιεργεῖται ἑξωτερικὸς κόσμος ἐναρμονιζόμενος πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀτόμου καὶ ἐκεῖθεν σημασιολογοῦνται καὶ συμβολίζονται τὰ στοιχεῖα τοῦ περιβάλλοντος κατὰ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ὑποκειμένου.

Κατὰ τὴν ἀπόδοον τοῦ χρόνου ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου τῆς ἐμπειρίας τοῦ ὑποκειμένου πλουτίζεται καὶ ὁ κόσμος τοῦ περιβάλλοντος. Τοιοῦτοτρόπως τροφοδοτούμενον ἤδη τὸ ἄτομον ἐκ τοῦ περιβάλλοντος εὐρίσκει ἐν αὐτῷ τὸ θησαύρισμα τῶν ἐκ τοῦ παρελθόντος του διὰ κόπου καὶ μόχθου ἐπιτευχθέντων ἀγαθῶν. Ὅθεν ἔχει ἡ πολιτιστικὴ αὕτη δημιουργία τοῦ ἀτόμου γνησιότητα, διότι αὕτη προέρχεται ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κινήτρων τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰ κίνητρα τῆς ψυχῆς τοῦ ἰδίου ἀτόμου.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο τῆς τροφοδοτήσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντος κατὰ τὴν ἔφεσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ψυχῆς καταδεικνύει καὶ πάλιν τὴν ὑπὸ τῆς Ψυχολογίας παρεχόμενην ὑπηρεσίαν κατὰ τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ περιβάλλοντος.

Εἶναι συνεπῶς ἀναμφισβήτητον γεγονὸς ὅτι ἡ *βαθυτέρα ψυχολογικὴ ἐπεξεργασία καθιστᾷ τὸ ὑποκείμενον γονιμώτερον καὶ ἀξιολογικώτερον εἰς εἰς τὴν δρᾶσιν του*. Καὶ ἐκ τούτου διαπιστοῦται ἐκ νέου τὸ δικαίωμα τῆς Ψυχολογίας νὰ ἐλέγξῃ καὶ ἐξουσιάζῃ *πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ἐνέργειαν*.

Γεννάται ὅμως τὸ ἐρώτημα : Μήπως ἡ συμβολὴ αὕτη τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ὑποκειμένου, ὅστις ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, γίνεται αἰτία νὰ ἀμβλύνεται ἡ ἀντικειμενικότης τοῦ περιεχομένου τῆς ἐμπειρικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς ; Μήπως δηλονότι ἔχομεν ἐμφάνισιν *ψυχολογισμοῦ*, ὁπότε ἀντὶ πλεονεκτημάτων καὶ σοβαρωτέρων ἐξυπηρετήσεων τὰ μειονεκτήματα καὶ αἱ πλάναι θὰ σημειοῦνται καὶ θὰ κυριαρχοῦν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἀντὶ δικαιωμάτων τῆς Ψυχολογίας περὶ καταχρηστικῶν ἐπιρροῶν αὐτῆς θὰ πρέπη νὰ γίνεται ὁ λόγος ;

Ὁ *Ψυχολογισμὸς* ἀποτελεῖ ὄρον, ὅστις ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ ψυχολόγων παρουσιάζει διαφορετικὸν πνεῦμα. Οὕτως ὑπὸ πολλῶν διὰ τῆς λέξεως ταύτης δηλοῦται πᾶν ὅ,τι εἶναι κοινὸν εἰς διαφόρους φιλοσοφικοὺς κλάδους καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης οὐδεμία μομφή ἀποδίδεται εἰς ταύτην. Ὑπ' ἄλλων δηλοῦται ἡ ψυχικὴ συμβολὴ εἰς πᾶσαν πνευματικὴν ἐνέργειαν. Ὑπὸ τρίτων ὅμως ὑπὸ τὸν Ψυχολογισμὸν νοεῖται ἡ ἀπόδοσις κύρους μόνον εἰς τὰς ὑποκειμενικὰς δοξασίας. Οὕτω κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην σημειοῦται εἰς ἑκάστην συμβολὴν τοῦ ὑποκειμένου ἐπίτασις τοῦ καθαρῶς ὑποκειμενικοῦ στοιχείου καὶ δὴ κυριαρχία τῶν ὑποκειμενικῶν ἀντιλήψεων καὶ πεποιθήσεων εἰς τὸν τρόπον ὥστε νὰ ἀσκήται διάβρωσις τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ ἀφομοίωσις ταύτης πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς ἐπιταγὰς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ συμβολὴ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ὑποκειμένου θὰ φέρῃ τὰς ἐξῆς συνεπειάς :

1) Διαμόρφωσιν ἀπατηλῆς καὶ πλημμελοῦς κοινωνικῆς συμβιώσεως.

2) Διάθρωσιν ἀπατηλῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς.

Ἡ ἀποψὶς ὅμως αὕτη ἔχει τὸ κύρος της, ἐφ' ὅσον τὸ ἄτομον ἔξ ἐγωκεντρικῶν λόγων, ἰδιοτελείας ἢ ἄλλων ἁμαρτημάτων κινούμενον ἀσχεῖ μεροληπτικῶς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἁμαρτημάτων τούτων τὴν κοινωνικὴν ἢ πνευματικὴν του ζωὴν. Ἄν ὅμως ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου εἶναι καθαρὰ καὶ ἀπηλλαγμένη τῶν ἁμαρτημάτων τούτων, τότε οὐδεὶς *ψυχολογισμὸς ἀσχεῖται*. Ἡ δὲ ἐκτεθεῖσα ὑφ' ἡμῶν συμβολὴ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ὑποκειμένου οὐδένα ψυχολογισμὸν παρουσιάζει διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους :

1) Διότι τὰ βιώματα, τὰ συνειδητὰ γεγονότα καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτιστικὴ ἐνεργητικότης, δι' ὧν διεγείρεται ἡ ψυχὴ τοῦ ὑποκειμένου πρὸς δημιουργίαν, δὲν ἀποσκοποῦν εἰς ἐπίδειξιν ἢ ἰδιοτελεῖ ἑμφάνισιν τούτου ἀλλ' εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν εὐγενῶν προϋποθέσεων τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ δημιουργικοῦ προσορισμοῦ του εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ ναὶ μὲν ἀναφαίνονται πολλάκις ὑποκειμενικαὶ ἀπόψεις, αἵτινες ὁδηγοῦν εἰς ἀτομικὰς αὐθαιρέσις ἢ ἀντικοινωνικὰς φιλοδοξίας, παιδιόθεν ὅμως καλλιεργεῖται διὰ τῆς ἀγωγῆς ἡ κοινωνικότης τοῦ ἀτόμου, ἥτις τιθασεύει καὶ ἀμβλύνει τὰ σπέρματα τῆς νοσηρᾶς ὑποκειμενικότητος, ὅποτε λειτουργεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ ὑποκειμένου κατ' ἀντικειμενικὰ κριτήρια.

2) Διότι πᾶσα *ψυχικὴ ἐνέργεια* τοῦ ἀτόμου ἔχει μὲν ἀφετηρίαν καὶ ἐν στάδιον ψυχικῆς καλλιεργείας, ὅπερ ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, συνεχίζεται ὅμως τοῦτο διὰ τῶν συμπληρωματικῶν σταδίων ψυχικῆς καλλιεργείας χαρακτηρὸς λογικοῦ, ἅτινα ἀσκοῦντα τὴν λογικὴν ἐπεξεργασίαν αἴρουν τὴν ὑποκειμενικότητα τῶν ψυχολογικῶν δεδομένων. Ἐκ τούτου δὲ ἀποκαθίσταται ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια, ὅταν αὕτη ὁλοκληρώνεται, εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν της μορφήν. Ὅπως δὲ δὲν δύναται νὰ ὑπερεκτιμηθῇ ἡ *λογικὴ ἐπεξεργασία* καὶ νὰ *περιφρονηθῇ* ἡ σημασία τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας τοῦ ὑποκειμένου, ὥς

τοῦτο ἐπεξητήθη ἀπὸ τὴν Λογικοκρατίαν (Logicismus) τῆς νεοκαντιανῆς Σχολῆς τῆς Μαγβούργης ἥτοι ὑπὸ τῶν Her. Cohen, Paul Natorp, Ern. Cassirer καὶ Fr. Alb. Langes, οἵτινες φρονοῦν ὅτι εἰς τὴν ἀπόκτησιν, ἰδίᾳ τῶν γνώσεων, πρωταγωνιστοῦν αἱ λογικαὶ ἐνέργειαι, τοιουτοτρόπως καὶ τὰ ψυχολογικὰ δεδομένα, ἅτινα ἀποτελοῦν ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, καὶ γενικῶς ἡ ὑποκειμενικὴ συμβολὴ δὲν δύναται νὰ ὑπερεκτιμηθῇ καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπουσιώδης ἡ λογικὴ ἐπεξεργασία. Ἐκατέρα τούτων ἔχει τὴν οὐσιώδη σημασίαν της, δεδομένου ὅτι πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ατόμου εἶναι ὠλοκληρωμένη, ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετεῖται κατὰ τὰ πρῶτα μὲν στάδια αὐτῆς ὑπὸ τῆς ψυχολογικῆς προσπαθείας τοῦ ὑποκειμένου, κατὰ τὰ ἐπακολουθοῦντα δὲ στάδια ὑπὸ τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας τούτων.

Τὴν συμβολὴν ἀμφοτέρων τούτων εὐρίσκομεν εἰς ὅλας τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας τοῦ ατόμου. Οὕτω α) κατὰ τὴν θεωρητικὴν κίνησιν τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου<sup>1</sup> εἰς τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν ἐποπτείαν ἐπακολουθεῖ λογικὴ ἐπεξεργασία, ἣτις παρουσιάζει τὸ νόημα· β) κατὰ τὴν ἠθικὴν ἐνέργειαν τοῦ λόγου εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ χρέους ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνθισ τοῦ λόγου, ἣτις παρουσιάζει τὴν καθαρὰν μορφήν τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας καὶ γ) κατὰ τὴν καλαισθητικὴν ἐνέργειαν τοῦ λόγου εἰς τὰ αἰσθητικὰ δεδομένα ἐπακολουθεῖ ἡ οἰκεία πάλιν ἀνθισ τοῦ λόγου, ἣτις παρουσιάζει τὴν ὕψην τοῦ ὥραίου.

Ὅθεν παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια τοῦ ατόμου ἀναφαίνεται μὲν ἐκ τοῦ διερεθισμοῦ τῶν ὑποκειμενικῶν στοιχείων, ὠριμάζει ὅμως ἐκ τῆς λογικῆς καλλιέργειας καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ὠλοκληρωμένη ψυχικὴ ἐνέργεια ἐκδηλοῦται κατ' ἀντικειμενικὰ κριτήρια.

3) Διότι πᾶσα γενομένη δημιουργικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου ὑφίσταται τὴν *διαλεκτικὴν κίνησιν* τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἣτις εἶναι σύμφυτος πρὸς τὴν φύσιν τοῦ λογικοῦ. Αὕτη ἔχουσα ὡς κίνητρον τὴν ἔφεσιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ κατευθυνομένη πρὸς τὴν ἰδέαν, πραγματοποιεῖ βαθμηδὸν ἀνάπτυξιν *ἐσωτερικοῦ φωτός*, τὸ ὁποῖον ἐκμηδενίζον τὰς ἀντιξόους καὶ ἀλλοτρίους τάσεις τῆς ψυχῆς, τὰς τὸ ἀγαθὸν ἀντιστρατευομένας, προάγει τὴν ψυχικὴν ὑπόστασιν τοῦ ατόμου καὶ ὁδηγεῖ τοῦτο πρὸς τὴν τελειώσιν του.

Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἐρμηνεύουσα τὰ τοῦ τρόπου τῆς τοιαύτης ἀνυψώσεως τῆς ψυχῆς, προσδιορίζει τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, δι' ὧν καλλιεργεῖται ἡ ἀνύψωσις αὕτη καὶ καθορίζει τὴν ἐπιρροήν, ἣτις ἀσκεῖται ἐκ μέρους τῆς ἰδέας.

Ἄλλοτε δηλαδὴ πιστοποιεῖ τὴν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτήν, τῆς ἐσωτερικῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, ὅποτε ἐκ τοῦ βάθους αὐτῆς ἀνακύπτουν δυνάμεις, αἵτινες κυριαρχοῦσαι φέρουν τὸν δεσμὸν τῆς ψυχῆς μετὰ

1. Κ. Δημητροπούλου, Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας, 144 - 146 καὶ 209 - 234.

τῆς αἰωνιότητος, καὶ τότε ἡ ἐσωτερίκευσις καὶ ἡ συνειδητοποίησις τοῦτου πληροῖ τὴν ψυχὴν τοῦ ατόμου ἀγαλλιάσεως ἀλλὰ καὶ ὑποχρεώσεως ἰδανικῆς δράσεως, καὶ ἄλλοτε ὁ λόγος, ἐνεργῶν ὡς ἀκτινοβολία τοῦ Θεοῦ Λόγου, γίνεται ὄργανον, τὸ ὁποῖον βοηθεῖ τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸν χρόνον τῆς δράσεώς της, νὰ λάβῃ συνειδήσιν τῆς ἀθανασίας της<sup>1</sup>. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ ἀνύψωσις πρὸς τὴν ἰδέαν εἶναι ἔργον τῆς ατομικῆς δυναμικότητος, ὅπερ κατορθοῦται διὰ τῆς καθαρᾶς ἀφυπνίσεως τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐδραιώσεως ἐν τῇ ψυχῇ τῶν φωτεινῶν δυνάμεων τῆς αἰωνιότητος. Ὁ θάνατος βεβαίως τῆς ὕλης διὰ τῆς ἐδραιώσεως ταύτης δὲν καταργεῖται. Θεμελιούται ὅμως τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τοῦτο ἐπικυροῖ τὴν ἐκ τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως τῆς ψυχῆς θεμελίωσιν τοῦ ἀσαλεύτου πνευματικοῦ φωτός.

Δὲν λειτουργεῖ ὅμως πάντοτε ἡ ἱκανότης πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ψυχῆς. Μέρμυαι καὶ διαφέροντα διὰ τὴν ζωὴν προκαλοῦν ἀντιξοότητα, αἵτινες παρακλύδουν τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ἂν ἡ ἔφεσις τοῦτου δημιουργῇ τὴν ἀγαθὴν διάθεσιν τοῦ πνεύματος, ἡ σὰρξ ὅμως ὡς ἀσθενὴς οὐχὶ σπανίως ἀμβλύνει τὴν ἱκανότητα τοῦτου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἐξωκόσμιος αἰωνιότης καλεῖται νὰ γαληνεύῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ατόμου. Γέφυρα πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ πίστις πρὸς τὴν ἐκ τοῦ ὑπεράτατου ὄντος χάριν (Gnade), ἥτις ἐν τῇ ἐναργεῖα της καλλιεργεῖ τὴν αὐτονομίαν τῆς ὑπερβατικῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ πλεῖστοι φιλόσοφοι, ὡς ὁ Kierkegaard εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν, ἐρμηνεύουν τὴν τελείωσιν ταύτην τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ὅθεν καὶ ἡ διαλεκτικὴ κίνησις τοῦ ατόμου, ἥτις καλλιεργεῖ τὴν τελείωσιν, ἔχει ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ Ψυχολογισμοῦ καὶ τὴν θεμελίωσιν ἀρχῶν κύρους αἰωνίου.

4) Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὴν ζωὴν γοητεύει καὶ ρυμουλκεῖ ἡ *προσωπικότης*. Αὕτη ὑπερέχουσα τῶν ἄλλων ατόμων εἰς ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ἐφόδια καλλιεργεῖ αὐτόχθονα πολιτισμὸν καὶ διεπομένη ὑπὸ ἀξιολογικῶν βιώσεων ἔχει τὸ προνόμιον νὰ διέπῃται ὑπὸ ἰδεωδῶν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃται εἰς τὴν κοινωνίαν.

Τὸ ἔργον, ὅπερ ἀσκεῖ αὕτη, εἶναι *προσωπικόν*, οἱ ὀρίζοντες ὅμως τοὺς ὁποίους ἀνοίγει λόγῳ τῆς ἠθικῆς αὐτοκυριαρχίας της ἔχουν ὑπερατομικὴν σημασίαν καὶ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν εὐαισθησίαν τῆς ὀλότητος. Ἀντικειμενικὴ συνειδήσις εἶναι ἡ δράσις αὐτῆς καί, ὡς εἶναι φυσικόν, ἀσκοῦσα εὐεργετικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κοινωνίας, κατευθύνει καὶ τὴν προσπάθειαν τῶν ατόμων οὐχὶ κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν ἰδιοτέλειαν αὐτῶν ἀλλὰ κατ' ἀντικειμενικὰ καὶ ἔγκυρα κριτήρια.

Οὕτως ἡ δημιουργία τῶν ἀνθρώπων ἀνέρχεται ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κόσμον

1. Ἰωάν. Θεοδωρακοπούλου, Φιλοσοφικά Μελετήματα, σ. 69 - 71.

εἰς τὸν διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καλλιεργούμενον ἀντικειμενικὸν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν ἀκατάληπτον διὰ τὴν συνείδησιν αἰώνιον κόσμον. Τοῦτον ἂν καὶ αἱ ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμαι προωθούμεναι ζητοῦν νὰ ἀποσαφηνίσουν, μόνον ἢ ἐσωτερικές τινες τοῦ ἀτόμου καὶ ἢ ἀποκάλυψις τῶν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ πηγῶν τῆς αἰωνιότητος δύναται νὰ ὑποδηλώσῃ.

Εἰς τὴν πορείαν διὰ τὴν ἀνάτασιν ταύτην, ἐξ ὧσων ἀνωτέρω ἔχομεν ἀναφέρει, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ κόσμος αὐτῆς κρατοῦν δεσπόζουσιν θέσιν. Διότι αὕτη ὄχι μόνον καλλιεργεῖ τὴν ἀνάτασιν πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον, ἀλλ' ἔτι πλέον ἐξ αὐτῆς κατόπιν ἐσωτερικοῦ διερεθισμοῦ ἀποκαλύπτει τὸν φωτισμὸν τῆς αἰωνιότητος. Ἡ ἱκανότης ὅθεν αὕτη τῆς ψυχῆς, ἥτις ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς Ψυχολογίας, προσδιορίζει καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῆς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ